

Balogh Edgár 70 éves

Már akkor sem hittük, hogy Balogh Edgár hatvanöt éves, amikor elbúcsúzott szerkesztőségi asztalától-székétől (a szerkesztőségtől nem: nincs hét, hogy be ne jönne vitatkozni, ezt-amazt számon kérni, s ha kikérjük a tanácsát, hát adni azóta is). Tudtuk, hogy betöltötte a hatvanötöt, s nem hittük: legalább annyi alkotó energia feszült benne, mint együttvéve mindannyiunkban.

Most hetvenéves. Örömmel tapasztaljuk, hogy most sem kevésbé fiatalos, s örömmel mérjük fel utóbbi öt évének gazdag termését: azt, hogy a hivatalos szerkesztőségi feladatok és a maga vállalta többletfeladatok alól felszabadulva, az utóbbi öt esztendőben szinte több művet hozott létre „tintás esztergapadján“, mint az előző hat és fél évtizedben. S ennek a termésnek még csak egy részét láthattuk könyv alakban (s csak erről a részéről mondtuk, hogy máris szinte több a teljes előző életszakasz könyvekbe foglalt eredményénél): egy másik rész még kézirat, jegyzet, s egy harmadik rész — talán a legnagyobb rész — még ott van Balogh Edgár fejében. Hetvenedik születésnapja számára csak lélegzetvételnyi cezúra a munkában, nem csúcs, amelyen megpihen, s amelyről visszapillant.

Nekünk kell visszapillantánunk helyette, hogy felfedezzük hetven évének mindnyájunk által hasznosítható tanulságát. S ez a tanulság az, hogy a marandó fiatalság titka a munka, az egyéniség titka a közösségi elkötelezettség, a szabadság titka a vállalt felelősség. Balogh Edgár regényes életrajza itt nem adható elő, de annyit mindenki tud: már az iskolapadban szolgálatába állt azoknak az eszméknek, amelyeket ma is vall, s a szolgálat formái között nem válogatott: volt publicista és volt pártmunkás, volt tanító és volt egyetemi rektor, volt népszónok és volt szerkesztő: — minden volt, aminek lennie kellett, minden helyet becsülettel betöltött, ahova a mozgalom hívta, ahova a párt állította, ahol szükségé volt rá egy osztálynak, egy nemzetiségnek, egy népnek és a népek közösségének — s éppen ez a feltétlen, sokszor megpróbáltatott hűség, ez az egyetlen cél szolgálatába állított sokoldalúság formálta ki egyénisége monolitikus tömbjét és belső kristályszerkezetét.

Mi, a *Korunk* mai gárdája, kétségtelenül a szerkesztő Balogh Edgárt ismertük a legközelebről (testületileg értjük, mert egyénileg más minőségeiben is közel állottunk hozzá: ki tanítványa volt, ki tanártársa, ki pedig harcostársa még a régi időkben). Igazságtalan vele szemben, de érthető részünkről, ha hetvenedik születésnapja elsősorban annak a felelős szerkesztőnek példakép-szemlélésére nyújt alkalmat, aki a lapot életműve — mi több: élete — részének tekintette, aki a

lap társadalmi funkciójának tervezésétől és betöltése megkövetelésétől a nyomdai lapképig, a betűtípusokig mindennel foglalkozott, aki szerzőket szervezett és olvasókat toborzott, s tette mindezt abban a meggyőződésben — amelyet osztunk vele —, hogy a szó is, a folyóirat holt betűinek eleven beszéde is, ha „egyenes beszéd“: tett.

Forradalmi sajtóhagyományt közvetített felénk, amelyet mi igyekszünk becsülettel folytatni. S öneki — nem: magunknak — azt kívánjuk, hogy felszabadult és műveket gyarapító alkotó energiája ne apadjon, s jusson belőle tovább is arra, hogy mindig számon kérje tőlünk munkája folytatását.

KORUNK

Balogh Edgár levelei

1965 elején készült fénykép van előttem, Balogh Edgár profilja: meredek, háromnegyedrészét kopasz, a homlokfalba simuló koponya, bozontos szemöldök, félig csukott, figyelő szem, hirtelen ornyereg, nagy sasorr, tuskés, fehér, a felsőajak vonalát keskenyen követő bajusz, konok száj, vastag alsóajak, gödrös áll, kis toka, a halántéktól valamivel lejjebb behorpadt arc, terjedelmes, lapos fül. A kép hátlapján ajánlás: „Pusztai Jánosnak köszönettel azért az élményadáásáért, hogy a munkásélet valóságát ma is lehet belülről, őszintén és valóságosan megírni. Kvár, 65. IV. 25-én, Balogh Edgár.“ A szigorú, elhivatott, törekvő tanítványára büszke mester dedikációja ez; ismeretségünk második évében vagyunk, gyakran írok neki, és állandóan lesem a leveleit, sőt, szemtelenül morgolódom, ha megfedkezik rólam. Ismeretségünk kezdetétől tudom: írói kibontakozásom egyik legjelentősebb segítője; önzetlen, barátságos. Második találkozásunkkor meghívott ebédre a főtéri könyvesbolttal szembeni vendéglőbe, mihelyt beléptünk, a helyiség elkeskenyülő részébe mutatott:

— Ott volt Gaál Gábor asztala.

Valahova odatelepedtünk mi is, konyakot rendelt, koccintott, és azt mondta:

— Szervusz.

Zavartan tétováztam valamennyit, talán hangosan mentegetőztem, mert rámparancsolt:

— Tegezz!

Kántor hozzám hajolt:

— Fogadj szót.

Haj, haj, gondolom magamban most, negyvenkét évesen, megroggyant kedvvel, részben sajnálatosan elkopott írói szemtelenséggel: milyen fiatal voltam én akkor! Harminc éves. Fiatal író. Forrás-jelölt, aki (hála istennek) írói törekvéseiért minden előmenetellel kecsegtető lépésről, lehetőségéről le tudott mondani, ha az életfelszín mosolygós, mindig derűs kaparászását kívánta, az örökös szellemi körülmélelést, az irodalom újonnan ácsolt padjában hátratett kezekkel ülést, mert „ma így illik“. Amit vártam, akartam, rövidesen és rövid úton megkaptam, elértem: az újságírástól — még idejében! — függetlenítettek; ezt nyomban megírtam Balogh Edgárnak, aki így válaszolt feltehetőleg hetyke, akkori szemmel látva: hányaveti levelemre:

„Kedves János, bizony nem örülök kalandodnak, mert »melős«-nak menni számodra az. Ismered a munkáséletet és a munkát, s a termelésed már az írásbeliség és gondolatiság, ebből kiugrani vagy kiugrattatni magad: felelőtlen kaland. Mindegy, akárhogyis (tartoznál ezt is megírni), most annál jobban fekdj neki az alkotásnak.“

Szót fogadtam? Nem hiszem. Soha senkinek nem fogadtam szót; szigorúan, következetesen végeztem a dolgomat; nappal a gyárban, a maszatos, lihegő-meleg, elefánt forma présgépek, konok kalapácsok, hárpia reszelők, szájtáti villáskulcsok között (miközben restellkedve, az elkerülhetetlen meggyanúsítástól és kiközösítéstől előre borzongva ismertem be a hozzám férköző, baráti sunyisággal kérdezőknek: újságíró voltam; íróssággal, nagyratörési szándékaimmal nem volt kinek dicsekednem), este a kuporgó, szükségét végző macska alakú kislámpával szemben, hígsárga szemefényében barna, furnírozott asztallapon könyököltem, írtam, töprengtem; vergődtem: időm, életem rohamosan elmegy, tovazúdul, és én várom sorsom beteljesedését; DE: nem vártam, ez a tiszta igazság, vergődésemet, mint oxigént, az irodalom törékeny palackjába sűríttem, megírtam elbeszéléseimet, kisregényeimet,

az *Illés szekerént*, a *Zsé birtokát* és már majdnem teljes egészében *A sereget*; be-
törtöm az írószág ismeretlen tájaira, megtelepedtem, birodalmam szüntelenül nő,
szépül, ebben holtbiztos vagyok, a fizikai munka, megélhetésem, amitől oly sok szen-
vedést, esetleg gyors összeomlást reméltek számomra ellenségeim, ma már nem
számít, az számít, hogy ma bátran felmérhetem: nehéz, gyötrő korszakomban nem
voltam egyedül, olyan bátorítóim, híveim voltak, mint Balogh Edgár és Kántor
Lajos. Balogh Edgár, aki immár öregharcos, aki mögött úgy meredeznek az X-ek,
mint súlyos tankakadályok, Balogh Edgár szüntelenül támogatott, tartotta bennem
a lelket; levelezett velem, irányított, 1965 január elsején azt írta:

„Felhívom figyelmeket Veress Zoltán most megjelent *Szeptemberére*. Más-
más fából vagytok faragva, ő lélektani-sejtető és modern műfajkísérletező, Te meg
dokumentációs, vastag naturalista vonású, életélményes vagy, no de mindkettőtök
kell, csak felverekedjétek Magatokat európai szintre, teljes művészséggel.“

A *Szeptember* olvasása élmény volt, ezt megírtam Balogh Edgárnak, de hoz-
zátettem: nem elégedhetünk meg a vívmányok rögzítésével, így nem fejlődhetünk,
türelmetlenségünk az előrelépés biztosítója. „Igen ám, írja, de ez is egy neve
a meg- és fennakadásnak. Elfogadom a *Szeptemberről* írt párszavas, találó oda-
mondásodat (miért nem írod meg valamilyen lehetséges közírás-formában?), bár
én más szempontból sok helyeselni, kiemelni valót emlegetek s írok ezzel a lélek-
búvár regénnyel kapcsolatban. Igen ám, de míg ő a problémákba való aktív, pár-
tos, alkotó beleszólást — nem egészen, de mégis — a befeléfordulással, lelkizéssel
kerüli meg, Te ugyanezt teszed a részegség, kurvaság, megoldatlanságok — egyb-
ként valós és helyes — előtérbetolásával. Mindkettőtök taktikáját üdvözlöm, mert
meghaladják [...] a sem lélekbe be nem világító, (érezstelen), sem a valósággal
teljes-összintén szembenézni nem tudó kishős-sablont. Stratégiátok azonban
még nem világos, (majd az lesz!); mit csinál az az alkotó ember, aki meg akarja
oldani a problémákat?“

1965 áprilisában, néhány hónappal fenti levele után Kolozsvárott felkerestem
Balogh Edgárt a Rákóczi úton. Vasárnap délután volt, napos idő, elhatároztuk,
hogy Veress Zoltánékat útbajjva, kísétálunk a Hóujába. Veressék velünk tartottak,
nagyszerűen beszélgettünk, Balogh Edgár ki akarta ugrasztani a nyulat a bokor-
ból, hozzám fordult, felszólított:

— Halljuk csak véleményedet a *Szeptemberről*.

Veress Zoltán rámfigyelt, érdeklődve várt, látszott: komolyan veszi a véle-
ményemet. Ennek ellenére csak akadozva, álláspontomat sebtében megszerpítve be-
széltém, hiszen Veress Zoltánt, akit akkor ismertem meg személyesen, olyan
szeliden okos, művelt, elmélyült, jóindulatú, jóhiszemű embernek láttam, hogy
„tolakodásomat“, esetleges heveskedésemet túlzásnak, sértőnek találtam. Persze,
azért sok mindent elmondtam, később kötetlenül, felszabadultan beszélgettünk, a
Tóbiás és Kelemt is dicsértem, meg az *Irgum Burgum Benedeket*; nagyobbik
fiam kicsi korában hosszú részleteket fűjt belőlük kívülről, az éjjelin is csak úgy
volt hajlandó ülni, ha anyja ezekből a verses mesékből olvasott fel neki. Ezt a
kis epizódot nem meséltem el Veress Zoltánnak, hanem jóval később a hozzánk,
Bányára látogató Bajor Andornak, aki fellelkesedve jelentette ki: — Ez egy iro-
dalmi mű legnagyobb dicsérete. Szóval, a Hóujában nagyon jól éreztük magunkat,
elől ment a két asszony, Rebi néni és Telegdi Magda, hátul mentünk mi, férfiak,
egy tisztáson juhok legeltek, bányások poroszkáltak, Telegdi Magda önfelédten
felkiáltott:

— Bányások! Zoli, vegyünk egy bárányt.

Visszafelé Balogh Edgár börtönélményeit hallgattuk, megnéztük a Dónát-szob-
rot, majd egy sörkertbe ültünk. Balogh Edgár fizetett, mi is be akartunk szállni,
de erről ő, szokása szerint, hallani sem akart.

1965. június 17:

„Ne várj tőlem és senki mástól bátoritást, ilyesmire nincs már szükséged.
Minél többet írsz, áradásban tisztul ki a főfolyás menete.“

1966. február 19:

„Kedves Jánosom, kék leveledet köszönöm, könyvem megjelenéséről én is
hallottam, sőt: most két napja kezembe is jutott egy példány. Tudtommal — így
írják barátaim — már elfogyott, s így nálunk fizikailag lehetetlen lesz még sze-
rezni. Mint minden író, hiúrn reménykedem, s bízom egy II. kiadásban, melyből
itt juttathatok majd Neked is.“

Igazán ugyanis akkor esnék jól az a gratuláció, melyet leveled hozott, ha
tudnám, hogy belém láttál [...].

Könyved kritikáit figyelemmel olvasom, legközelebb jön Szilágyi Júlia szép
recenziója a Korunkban. Jó, de mi lesz tovább? Az ön-kivetítés jó kezdet, de

most majd jöjjön, túl minden személyi közvetlenségen (bár átszűrve rajta) a világ visszaadása, az igazi Mű.“

Ebből a levélrészletből is jól látni: volt, aki igényelte a Művet. A keresés, az önművelés, a szörnyű harc ennek a Műnek a megalkotására összpontosult, minden bajt, hátrányt, jövőtlenséget vállaltam, közben Balogh Edgár bizalma, igénye rejtett kameraként csendesen, makacsul követett, de ugyanakkor aggódóan is: eltévelyedhetek. Olykor rámszólt: „Engedd meg, hogy itt figyelmeztesselek mai — befutott — szépíróságod mellett publicisztikai feladataidra is. Az egyoldalú szépírás, a csakirodalmiság az elidegenedés veszélyét is magába rejti (írod, hogy a Korunkban kedvvel olvastál erről a fogalomról), s hidd el, hogy író csak akkor marad való-író, ha közügyileg is lát, jegyez, felmér, bírál, kiáll.“

Kéziratot kér a Korunk számára, pályázaton veszek részt, díjat nyerek, a díj, Feszt László metszete, a *Hálóban* itt függ íróasztalomtól jobbra, a falon; hív Kolozsvárra: „Egy kicsit elszigetelődöttél, ez nem helyes. [...] Könyved sikere után bízunk abban, hogy a csönd is újabb törekvéseidet takarja, s hamarosan meglepsz bennünket új írásaiddal.“

Aggódik értem, de megfedd:

„Kv. 67. I. 7-én

Kedves János, a jókívánságaidat köszönöm, aggályaidat megkontrázom.

Mert mi az, hogy Téged egy kedves X elszigetelt, barátaidat meg szétzavarta. S hogy fáradt vagy, meg értelmetlenség nyomaszt? Ez olyan kafkás-dérys divat-elidegenedettségek inkább, valami öntetszelgő sznobság, ami Hozzád, a robusztus valóság- és őszinteség-emberhez nem illő. Hogy X mit csinál, éppúgy nem érdekes, mint a tüzoltókészültség, az egészségvédelmi-köztisztasági hivatal vagy az ebzárlat. Szükséges a maga helyén, s ha tüzet nem gyújtok, WC-m tiszta, s kutyám beoltott, nincs is bajom-találkozásom veled. Ellenben Te érdekes vagy: lelkiállapotod, bensőséged, mert ez valójában közvagyon, szellemi közkinccs termő ereje és jelentősége miatt.“

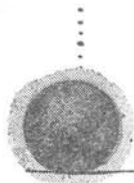
Közel egy évtizedig jöttek Balogh Edgár levelei, egészen addig, amikor úgy vélte: elengedheti a kezemet, magamra hagyhat; vajon úgy vélte?, mindegy, mondjam így. „...örvendek, hogy Bodor Pali kézbe vette az Illés szekereit. ...fel-tétlenül el szeretnék olvasni, főleg Kántor.“

Jöttek a Balogh Edgár-levelek, 1971 októberében mint „nyugalmazott“ szerkesztő ír: „...először ültem le íróasztalomhoz, mint teljesen szabad ember. Ahogy Te szép soraidban [egy levelemről van szó] hitet teszel [...] teljes emberséged mellett, úgy ismétlem most ezt meg én is, egy gyakorlatilag, szervezetileg, munkafegyelmileg immár kötetlen életszakasz első napján. [...] Írásaidat mindig érdeklődő szeretettel várom.“

Balogh Edgár 70 éves; mint súlyos tankakadályok, meredeznek mögötte az X-ek. Hosszú évekig mentünk együtt, egy tájon, azzal a különbséggel, hogy O mindig, mint idősebb testvér, sőt — és miért ne? —, mint apa, igyekezett a jól áttekinthető, kiszámítható útra vonni, a szárnyai alá, mondhatnám, én azonban minduntalan átugrottam az árkon, eliramodtam, új s új csapást kezdtem, a saját utamat kerestem, amit, talán Tőle is meghallom egyszer, elismeri: megtaláltam.

Nagybánya, 1976 július

Pusztai János

Szabó Vilmos rajza